

– власне туристичну діяльність, в ході якої формуються моральні якості молодої людини, пізнається світ, а зміна позиції в цій діяльності є засобом пізнання самого себе.

Перераховані засоби туризму можуть включатися не лише у фізкультурно-оздоровчу позакласну роботу, як склалося в практиці роботи шкіл, але і в навчальну роботу з духовного і фізичного виховання молоді.

Таким чином, розроблена нами методика охоплює пізнавальні і фізкультурні заняття. Методика передбачає поетапне формування інтелектуальної, моральної та естетичної культури засобами краєзнавчого туризму, в основу якого покладений принцип циклічності. Побудова циклів базується на особливостях краєзнавчо-туристичної діяльності, яка охоплює три взаємопов'язаних етапи: підготовку, проведення і підведення підсумків. Основу кожного циклу складають «виходи» молоді як у природну, так і в соціокультурну сфери. Повторне звернення в різних циклах до одних і тих же соціальних об'єктів з поступовим ускладненням рухового і пізнавального навчального матеріалу дозволяє поглиблювати знання про навколишній світ і вдосконалювати уміння і навички молодої людини.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Панкова Є. В. Туристичне краєзнавство: Навчальний посібник. – К.: Альтерпрес, 2003. – 352 с.
2. Angiel J., Rzeka Wisła, jej wartości i percepcja. Wisła w edukacji geograficznej, Warszawa 2011.
3. Boruc M.A., Polska, nazwa jak marzenie, «Plus Minus» (dodatek do «Rzeczpospolitej» 2008, nr 138).
4. Chyżewski A., Krajoznawstwo u progu XXI wieku; J. Zdebski, Dlaczego krajoznawstwo? «Ziemia» 1998.
5. Czajkowski K., Wychowanie do rekreacji, Warszawa 1979.
6. Denek K. Edukacja. Dziś – jutro, Leszno-Poznań-Żary 2006, s. 151-324.
7. Denek K., Edukacja. Dziś – jutro, Wydawnictwo ŁWSH w Żarach, Wyd. WSH w Lesznie, Wyd. Wydz. Studiów Edukacyjnych UAM w Poznaniu, Poznań 2006, 344 s.
8. Denek K., Krajoznawstwo i turystyka w wychowaniu młodego pokolenia Polaków, (w:) Identyfikacja potrzeb i oczekiwań młodzieży na rynku pracy – konteksty społeczno-pedagogiczne realizacji projektu, red. Z. Jasiński, E. Nycz, Wyd. Instytut Śląski w Opolu, Opole 2010, s. 87 – 95.
9. Denek K., Ku dobrej edukacji, Toruń-Leszno 2005, s. 142-167.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Захарова Оксана Віталіївна – старший викладач кафедри фізичної і психофізіологічної підготовки, Кіровоградська льотна академія Національного авіаційного університету

Коло наукових інтересів: краєзнавчо-туристична діяльність в педагогічній системі К. Денека.

УДК 371.314.6:614.84(07)

ХАРАКТЕРИСТИКА ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ПРОЕКТНОГО НАВЧАННЯ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ПОЖЕЖНОЇ БЕЗПЕКИ

Аліна КРИШТАЛЬ (Черкаси)

Постановка проблеми. Зважаючи на тенденції розвитку вищої освіти в Україні, залишається актуальною проблема застосування технологій навчання у вищій школі, зокрема – технології проектного навчання у підготовці майбутніх фахівців з пожежної безпеки.

Ефективність застосування означеної технології навчання залежить передусім від умов її реалізації у конкретному педагогічному середовищі.

Аналіз досліджень і публікацій. Аналіз наукових праць Л. Бурман, Н. Вовчатої, Л. Ішичкіної, С. Кашлева, О. Коберника, О. Марченко, І. Осадченко, Є. Полат, Н. Поліхун, С. Ящука та ін. дозволив виокремити низку педагогічних умов застосування окремих технологій навчання: організаційно-педагогічні, психологічні та дидактичні; об'єктивні (незалежні від суб'єктів

навчання) і суб'єктивні (створені педагогом) тощо.

Недостатнє висвітлення у наукових працях проблеми застосування технології проектного навчання у підготовці майбутніх фахівців з пожежної безпеки спонукає до уточнення педагогічних умов застосування означеної технології навчання.

Мета статті – з'ясувати та охарактеризувати педагогічні умови застосування технології проектного навчання у підготовці майбутніх фахівців з пожежної безпеки.

Виклад основного матеріалу. У наукових працях Л. Бурман, Н. Вовчатої, І. Гуріненко, Л. Ішичкіної, Н. Іполітової, А. Каплі, Н. Коростельової, І. Осадченко, Н. Стерехової, О. Штеймарк та ін. поняття "педагогічні умови" трактують як:

— "обставини процесу навчання і виховання, що є результатом відбору, конструювання і застосування елементів змісту, форм, методів і засобів навчання і виховання, що сприяє ефективному вирішенню поставлених задач" [8, с. 211];

— "створені педагогом обставини, що сприяють утворенню у того, хто навчається внутрішніх психологічних умов, що спонукають його до саморозвитку" [7, с. 2];

— "цілеспрямовано створювані учасниками педагогічного процесу (насамперед, педагогом) середовище, система засобів, взаємодій для розвитку" [2, с. 11] тощо.

Зважаючи на зазначені тлумачення та сутність поняття "технологія проектного навчання" (чітко спланована, упорядкована та алгоритмізована система методів, форм та засобів формування у суб'єктів навчання навичок самостійно, творчо застосовувати знання, уміння та досвід для проектування і реалізування важливого результату шляхом вирішення професійно орієнтованої проблеми), запропонуємо власне трактування поняття "педагогічні умови застосування технології проектного навчання у підготовці майбутніх фахівців з пожежної безпеки".

На нашу думку, педагогічні умови застосування технології проектного навчання у підготовці майбутніх фахівців з пожежної безпеки – це сукупність заходів, спрямованих на створення сприятливого середовища для ефективної реалізації технології проектного навчання з метою отримання заздалегідь означеного результату навчання – висококваліфікованого фахівця з пожежної безпеки, що відповідає вимогам галузевого стандарту.

З'ясуємо та обґрунтуємо умови, за яких застосування технології проектного навчання у підготовці майбутніх фахівців з пожежної безпеки є найефективнішим.

На думку С. Кашлева, ефективність навчальної діяльності залежить від її суб'єктності – "якісний стан суб'єкта, особистості, що виражається високим ступенем активності" [2, с. 37–38], і характеризується самосвідомістю, самостійністю, саморозвитком, саморегуляцією, самоосвітою тощо. Суб'єктність того, хто навчається, полягає у яскраво вираженій позитивній мотивації до професійного і особистісного розвитку і зросту [2, с. 47]. Справедливим вважаємо зарахування означених феноменів до факторів, що сприяють активізації навчальної діяльності майбутніх фахівців з пожежної безпеки.

У праці С. Рубінштейна [6, с. 500] зазначено, що справжнє залучення до навчальної діяльності можливе за умови, коли завдання цієї

діяльності не лише зрозумілі, але й внутрішньо прийняті, тобто важливі для суб'єктів навчання, і викликають, таким чином, зворотній зв'язок. Усвідомлення об'єктивно значущого змісту навчання зумовлює його засвоєння і розуміння.

Зважаючи на зазначене, застосування технології проектного навчання у підготовці майбутніх фахівців з пожежної безпеки повинне бути орієнтоване, передусім, на задоволення пізнавальних, наукових, навчальних потреб суб'єктів навчання з урахуванням їх спрямованості на майбутню професійну діяльність. Проектні завдання та навчальні проекти у цілому мають бути доступними, практико орієнтованими, науково обґрунтованими та цікавими для майбутніх фахівців з пожежної безпеки. Крім того, виконання навчальних проектів повинне формувати та розвивати в означених фахівців професійно необхідні уміння та навички.

У дослідженні психологічних аспектів навчально-професійної діяльності майбутніх фахівців з пожежної безпеки Г. Грибенюк [1, с. 11] звертає увагу на становлення у означених фахівців саморегуляції (певний рівень реалізації їхньої професійної і моральної свідомості й самосвідомості), що виявляється у ступені сформованості у них мотивації до розв'язання професійних завдань, впевненості у професійному призначенні, значущості професійних та інших цінностей, рішучості відстоювати їх до кінця – включно до самопожертви, готовності виконувати свій професійний обов'язок за будь-яких обставин.

З точки зору технології проектного навчання, виконання навчального проекту не обмежується отриманням практичного результату. Спільна групова, а також індивідуальна робота, що здійснюється у процесі роботи над реалізацією навчального проекту сприяє формуванню та розвитку згуртованості колективу, умінню працювати в команді, приймати спільні рішення, відстоювати власну точку зору, рецензувати, критично сприймати інформацію, обговорювати, аналізувати, рефлексувати тощо.

Вагомим чинником, що впливає на ефективність застосування технології проектного навчання, є позитивне ставлення до майбутньої професії. Відповідно, "правильне виявлення професійних інтересів і здібностей є важливим прогностичним фактором задоволення професією у майбутньому" [5, с. 164]. Вважаємо закономірною взаємозалежність свідомого вибору виду професійної діяльності та усвідомленого ставлення до професійної підготовки. Розуміння майбутніми фахівцями з пожежної безпеки кінцевого результату навчального проекту і його значення для

майбутньої професійної діяльності є запорукою ефективності застосування технології проектного навчання. Як бачимо, мотивація суб'єктів навчання є рушійною силою для виконання певної діяльності.

Отже, до першої педагогічної умови застосування технології проектного навчання у підготовці майбутніх фахівців з пожежної безпеки справедливо зараховуємо усвідомлення майбутніми фахівцями з пожежної безпеки необхідності застосування технології проектного навчання, зокрема – виконання навчальних проектів.

Зауважимо, що формування позитивної мотивації до навчання та усвідомлення необхідності виконання навчальних проектів є першочерговим завданням викладача.

Як зазначено у дисертації І. Осадченко, "успішний викладач сучасної вищої школи вже не може бути лише лектором, який читає свої нотатки з конспекту – це, насамперед, успішний навчальний менеджер, який керує застосуванням активних методів навчання в аудиторії, підводить студентів до активної діяльності" [4, с. 207]. Відповідно, і викладач профільного ВНЗ повинен відповідати вимогам сучасності та уміло оперувати педагогічним арсеналом, зокрема – технологією проектного навчання.

Однак як показали власні спостереження, авторитарний стиль професійної діяльності, продиктований статутними стосунками, особливостями режиму, специфікою служби тощо, доволі часто негативно позначається на характері педагогічного процесу і, фактично, зводить до мінімуму можливість коректного застосування технології проектного навчання.

Гуманістичність і демократичність навчання є одними з найголовніших принципів навчання, тому викладач у процесі застосування технології проектного навчання повинен сприяти вільному висловленню думок, продукуванню ідей і заохочувати учасників навчального проекту до взаємодії.

До ознак ефективної взаємодії суб'єктів навчання І. Осадченко [3, с. 384] зараховує:

1. Перехід від репродуктивного навчання до продуктивного, від змістового – до особистісно орієнтованого.

2. Врахування наявності багатосторонньої комунікації: "викладач ↔ студент ↔ студенти", за якої зникає ортодоксальне поняття "викладач → студент".

3. Усвідомлення викладачем потреби у постійному перебуванні у позитивному емоційному стані, необхідності надання допомоги студентам, забезпечення дотримання особистісних прав студентів тощо, що, водночас, супроводжується значним власним навантаженням тощо.

Отже, у підготовці майбутніх фахівців з пожежної безпеки викладачам необхідно створювати комфортні психолого-педагогічні умови для продуктивної взаємодії суб'єктів навчання у процесі роботи над виконанням проекту.

Важливо відмітити, що застосування технології проектного навчання передбачає наявність пакету заздалегідь розроблених навчальних проектів з окремої навчальної дисципліни.

На нашу думку, навчально-методичне забезпечення навчального проекту повинно охоплювати:

— навчально-методичні рекомендації для викладачів щодо роботи майбутніх фахівців з пожежної безпеки над реалізацією проекту;

— навчально-методичні рекомендації для майбутніх фахівців з пожежної безпеки щодо роботи над реалізацією проекту;

— комплект рекомендованої наукової та навчально-методичної літератури (список рекомендованої літератури), список рекомендованих інтернет-джерел тощо;

— технічні засоби навчання (навчально-технічне обладнання).

Зважаючи на сутність навчального проекту (ключовий засіб технології проектного навчання, що полягає у виконанні проектних завдань, чітко орієнтованих на досягнення заздалегідь означеного результату), навчально-методичні рекомендації щодо реалізації навчального проекту повинні окреслювати очікуваний результат, тематичні напрями, мету та завдання, технологію реалізації проекту для суб'єктів навчання, критерії оцінювання роботи над реалізацією проекту, розгорнутий план-конспект роботи суб'єктів навчання (аудиторна і самостійна робота), а також завдання, тестування тощо.

Оскільки у процесі роботи над виконанням навчального проекту викладач не дає готових рішень, а допомагає їх знайти, означені компоненти навчально-методичних рекомендацій є базисом (орієнтиром) для подальшої роботи.

Що стосується рекомендованої літератури, то вона повинна відповідати тематиці навчального проекту, бути актуальною, достовірною і доступною. Завдання викладача – забезпечити учасників навчального проекту необхідною літературою та надати список джерел, потрібних для позааудиторної роботи.

Забезпечення роботи над реалізацією навчального проекту технічними засобами навчання є обов'язковою умовою його ефективності. До основних технічних засобів навчання зараховуємо комп'ютер з доступом до мережі Інтернет, принтер, мультимедійний

проектор тощо. Вибір технічних засобів навчання визначається викладачем відповідно до завдань проекту і очікуваного результату і може коригуватися учасниками проекту.

У контексті підготовки майбутніх фахівців з пожежної безпеки, ефективність застосування означеної технології залежить від умінь викладача розробляти навчальні проекти та організувати роботу щодо їх реалізації.

Отже, другою педагогічною умовою застосування технології проектного навчання у підготовці майбутніх фахівців з пожежної безпеки вважаємо підготовку викладачів до застосування технології проектного навчання.

Однак, маємо відмінити, що зазначене не є достатніми чинниками для успішного застосування технології проектного навчання без спеціальної організації навчально-пізнавальної діяльності майбутніх фахівців з пожежної безпеки у процесі роботи над реалізацією навчального проекту.

Така організація передбачає внесення змін до традиційної організації навчальних занять (лекцій, семінарів тощо), самостійної та позааудиторної роботи майбутніх фахівців з пожежної безпеки, структури навчальних дисциплін тощо з урахуванням специфіки технології проектного навчання.

Вважаємо обов'язковим забезпечення суб'єктів навчання навчально-методичними рекомендаціями щодо процедури виконання навчального проекту. Рекомендації повинні детально окреслювати кожен етап роботи над реалізацією навчального проекту із зазначенням кількості годин на його виконання (аудиторних і позааудиторних), очікуваного результату окремого етапу, структурних елементів навчальних занять з їх змістовим наповненням та критеріями оцінювання, поясненням технології виконання проекту, його підготовки, презентації тощо.

Так, технологія виконання проекту становить чітку послідовність дій, представлених на рис. 1.

Виявлення проблеми навчального проекту → визначення цілей і завдань навчального проекту → планування результату навчального проекту → організація роботи над реалізацією навчального проекту → вирішення завдання навчального проекту → презентація навчального проекту → аналіз виконаної роботи → оцінювання, само оцінювання, взаємооцінювання → рефлексія

Рис. 1. Технологія виконання навчального проекту

Компетентнісний підхід до навчання передбачає наявність адекватних критеріїв

оцінювання як навчального матеріалу і способів його засвоєння, так і набутих знань, умінь, навичок, а також спеціальних якостей, необхідних майбутньому фахівцю з пожежної безпеки для ефективного виконання професійних завдань. У процесі оцінювання роботи над реалізацією навчального проекту необхідно брати до уваги три компоненти: мотиваційно-ціннісний, когнітивний і операційно-діяльнісний.

На кожному етапі роботи над реалізацією навчального проекту (підготовчий, тренувальний, формувальний і контролюючо-оцінювальний) необхідно здійснювати оцінювання роботи майбутніх фахівців з пожежної безпеки відповідно до ключових аспектів майбутньої професійної діяльності, а також сформованих умінь і навичок.

Висновок. Таким чином, ґрунтуючись на знаннях про сутність поняття "педагогічні умови", аналізі наукових джерел, спостереженнях та емпіричних даних, вважаємо, що ефективність застосування технології проектного навчання у підготовці майбутніх фахівців з пожежної безпеки можлива за таких педагогічних умов:

1. Усвідомлення майбутніми фахівцями з пожежної безпеки необхідності виконання навчальних проектів.

2. Підготовка викладачів до застосування технології проектного навчання.

3. Спеціальна організація навчально-пізнавальної діяльності майбутніх фахівців з пожежної безпеки.

Надалі вважаємо необхідним експериментально підтвердити доцільність запропонованих педагогічних умов застосування технології проектного навчання у підготовці майбутніх фахівців з пожежної безпеки.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Грибенюк Г. С. Психологічні основи становлення саморегуляції у навчально-професійній діяльності майбутніх рятувальників : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня док. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Г. С. Грибенюк. – К., 2007. – 34 с.
2. Кашлев С. С. Интерактивные методы обучения : учеб.-метод. пособие / С. С. Кашлев. – Минск : ТетраСистемс, 2011. – 224 с.
3. Осадченко І. І. Особливості дидактико-психологічної взаємодії у системі «викладач↔студент» у контексті застосування технології ситуаційного навчання / І. І. Осадченко // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. / ред. кол.: Т. І. Сущенко (голов. ред.) та ін. – Запоріжжя, 2009. – Вип. 4(57). – С. 375–385.
4. Осадченко І. І. Технологія ситуаційного навчання у підготовці майбутніх учителів початкової школи : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.09 / Осадченко Інна Іванівна. – Умань, 2013. – 526 с.

5. Реан А. А., Бодровская Н. В., Розум С. И. Психология и педагогика / А. А. Реан, Н. В. Бодровская, С. И. Розум. – Серия «Учебник нового века». – СПб.: Питер, 2000. – 432 с.

6. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – Серия «Мастера психологии». – СПб.: Питер, 2002. – 720 с.

7. Шпакин Д. А. Педагогические условия внедрения новых образовательных стандартов в России [Электронный ресурс] / Д. А. Шпакин // Начальная школа. – Серия: «Новый образовательный стандарт». – С. 1–5. – Режим доступа: <http://www.school2100.ru/upload/iblock/7ae/7ae57066577c25929aa4989766111a81.pdf>

8. Штеймарк О. В. Педагогические условия эффективного использования компьютерных технологий в педагогическом процессе [Электронный ресурс] / О. В. Штеймарк // Научный потенциал: работы молодых ученых. – 2008. – № 1. – С. 211–215. – Режим доступа: http://www.zpu-journal.ru/zpu/2008_1/Shteimark.pdf

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Кришталь Аліна Олександрівна – аспірант Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

Коло наукових інтересів: застосування технології проектного навчання у підготовці майбутніх фахівців з пожежної безпеки.

УДК 378.4.014.6 (477.54) "18/19"

СТАНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ КОНТРОЛЮ ЗА ЯКІСТЮ ЗНАТЬ СТУДЕНТІВ В ХАРКІВСЬКОМУ ІМПЕРАТОРСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ (XIX – ПОЧАТКУ XX СТ.)

Сергій КУЛІШ (Харків)

Актуальність і постановка проблеми. В умовах глобалізації і побудови постіндустріального суспільства проблеми освіти та науки стають пріоритетними в усьому світі, бо вони визначають майбутнє кожної країни. Вирішуючи ці проблеми суспільство ставить вимоги перед ВНЗ щодо ефективного та високоякісного надання освітніх послуг. Одним із важливих елементів навчально-педагогічної освіти університетів є форма контролю знань студентів. Тому, звертаючись до історії університетів минулого в Російській імперії, які весь час шукали оптимальні форми контролю, як у галузі викладання предметів так і контролю за якістю знань студентів.

Мета статті – проаналізувати діяльність професорсько-викладацького корпусу, адміністрації Харківського університету в пошуках технології потрібного контролю за якістю знань студентів в XIX – початку XX ст. як у галузі методики викладання предметів так і форми контролю рівня знань студентів.

При проведенні реформування навчально-педагогічної системи університетів весь час тривав пошук оптимальних форм контролю рівня засвоєння студентами лекційних та практичних занять. При організаційно-методичному оформленні системи випробувань найбільш складною проблемою виявився пошук потрібного співвідношення між інтенсивністю лекційно-практичних курсів, які повинні були відвідувати студенти і намаганням останніх ігнорувати їх, готуючись до чергових іспитів. Саме тому протягом майже століття технологія випробувань постійно змінювалася,

еволюціонувала як чисто організаційно, так і змістовно.

На початку XIX ст. Статут 1804 р. передбачав контроль знань тільки для казеннокоштных студентів. Згідно з пунктом 118, для них «при закінченні курсів щороку буває випробування в загальних Зібраннях, і відзначені добропорядністю та успіхами бувають нагороджені медалями, які Радою в міру успіхів будуть призначені». Крім медалей, кращим студентам могли видати 250 руб., а за вирішення математичної задачі теж нагороджували аналогічною сумою. Перехідні щорічні курсові іспити проводилися і на «підготовчому» відділенні (на ньому в 1806 р. навчалось 11 осіб). Наприклад, на випробуваннях із психології в ад'юнкта Й. М. Ланга п'ять слухачів одержали відмінні оцінки, а четверо «четвірки». Враховуючи, що він не володів російською мовою, а слухачі не могли добре знати латинську чи німецьку, лібералізм викладача безперечний. Спершу курсові випробування для студентів проводили в травні, а з 1812 р. – у червні – на факультетських або «приватних зібраннях». На остаточному (випускному) іспиті опитування проводилось з усіх предметів, що вивчалися протягом трьох (на медичному – чотирьох) років. Програми екзаменів склалися латинською, німецькою й російською мовами, студент повинен був відповідати тією мовою, якою володів професор. Із кожного предмету студенти жеребкуванням брали по три білети, причому Вчена рада 7 січня 1807 р. фактично